

SKLADATELJ

Ni znano, kdaj se je Theodor Elze začel ukvarjati z glasbo, zelo verjetno pa že v mladosti v Nemčiji, kjer se je rodil. O njem kot glasbeniku piše v svoji knjigi *Frau Musica in Krain* (1877) zgodovinar Peter Radics: »Theodor Elze je priljubljen kot glasbeni učitelj in znan v širokih krogih kot skladatelj. Od njegovih skladb so posebno omembe vredne velika sonata za klavir in violino op. 10, v rokopisu pa ima še simfonije, godalne in moške kvartete, sonate za klavir, pesmi.« Radics tudi omenja, da je bil Elze učenec F. Schneiderja, M. Hauptmanna, I. Moschelesa in Dreyschocka. Predsednik ljubljanske Filharmonične družbe in njen kronist dr. Friedrich Keesbacher omenja njegov oratorij *Petrus*, ki je zdaj v Glasbenem oddelku ljubljanske NUK. V slovenski glasbeni literaturi ga omenja Dragotin Cvetko v svoji *Zgodovini glasbene umentosti na Slovenskem III* (Ljubljana 1960), o njem je pisal podpisani v člankih *Trubarjev raziskovalec Theodor Elze – skladatelj v Muzikološkem zborniku XXII* (Ljubljana 1986) in *Theodor Elze – ein protestantischer Pastor und Komponist in der Mitte des 19. Jahrhunderts in Ljubljana/Laibach* (Die Kirchenmusik in Südosteuropa, ur. Franz Metz, 2003). Omenja ga tudi leksikološka literatura (Bremers Handlexikon der Musik, 1905; Slovenski biografski leksikon, 1925; Avstrijski biografski leksikon, 1954)), o njem sta pisala pri nas še Fran Levec (1878) in Anton Aškerc (1900) ter Luschin von Ebengreuth v *Carnioli* (1908). Večina piše o njem kot o zgodovinarju reformacije, manj se z njim ukvarjajo kot z glasbenikom, čeprav je v Ljubljani deloval kot glasbeni učitelj, skladatelj, pianist in glasbeni kritik v časopisu *Laibacher Zeitung*.

V svojem ljubljanskem času je Elze napisal vrsto del, ki segajo tako na sakralno kot na posvetno področje. Po dosegljivih podatkih naj bi šlo kar za 60 opusov, ki pa jih vseh ne poznamo. Njegova dela so izhajala v različnih založbah (Jos. Blaznik v Ljubljani, C. A. Spina na Dunaju, L. Fleischer v Pragi in v Leipzigu), veliko del je ostalo v rokopisu. Elze se je podpisoval kot »organist in učitelj glasbe v Ljubljani«, dokler je pač deloval v Ljubljani.

Med doslej znanimi Elzejevimi skladbami prevladujejo samospevi in zbori ter komorna glasba. Cvetko omenja *Drei Lieder* (Tri pesmi), ki da so »tehnično odlične in spominjajo po slogu na Schuberta in Loeweja«. Na Dunaju sta izšli *Zwei Lieder* za glas in klavir, brez navedbe opusa. Gre za dva samospeva: prvi je na besedilo H. Heineja (*Und wüssten's die Blumen*), drugi je na besedilo R. Reinicka (*Ständchen*). V Pragi so kot op. 40 izšli samospevi: *O sieh mich nicht so lächelend an* (Emanuel Geibel), *Morgenfahrt* in *Ich küsse dich auf die Wangen*. Kot op. 49 so izšle *Fünf krainische Volkslieder* (1. *Der Schwimmer: Liegt dort die schöne Ebene*, 2. *Fragen: Wozu ist mein langes Haar*, 3. *Täubchen: Dass voll Tau die Schuhe dein*, 4. *Fer Gefangene: Liegt ein armer Krieger*, 5. *Die Läuferin läuft am Berfesrain*).

Med Elzejevimi komornimi deli so znane sonata za violino in klavir op. 16, sonata za violončelo in klavir op. 37, klavirska skladba *Elfenstück* op. 35 in številni moški zbori, raztreseni v raznih zbirkah in kot samostojni opusi; op. 4 so zborovske pesmi za javno bogoslužje v evangeličanski cerkvi za mešani in moški zbor s spremljevanjem orgel, datirane v Ljubljani. Elzejeva tiskana dela omenjata dva znana priročnika glasbene literature, izšla na Dunaju in v Leipzigu (Fr. Pazdirek, *Universal-Handbuch der Musikliteratur*, Wien 1904-10; F. Hofmeister, *Handbuch der musikalischen Literatur oder Verzeichnis der im deutschen Reiche und in den angrenzenden Ländern erschienen Musikalien*, Leipzig 1888).

V glasbenem oddelku ljubljanske NUK so poleg treh tiskov Elzejevih del še rokopisi naslednjih skladb: *Grabgesang* za moški zbor, *In die Ferne* (K. Kletke) za štiriglasni moški zbor, op. 46/3; *Des Liedes Geist* (H. Leise); *Introdukcija in zbor* iz oratorija *Petrus* na besedilo Friedricha Opitza s štiriročno klavirsko spremljavo; štiriglasni moški zbor *Die Post* (W. Müller) z oznako, da ga je skladatelj napisal 12. novembra 1881; samospev *Unter dem Fenster (Pod oknom)* na Prešernovo besedilo v prevodu Luize Pesjakove, komponiran 14. marca 1865; moški zbor *Wohin?* (O. L. B. Wolff); koral *Allein Gott in der Höhn sei Ehr* – od katerega pa obstaja samo part za drugi tenor.

Ko je prišel Elze v Ljubljano, se je kmalu vključil v delo Filharmonične družbe, katere vodstvo je leta 1856 prevzel Čeh Anton Nedvėd (1829–1896). Iz podatkov, ki so na voljo, razberemo, da je

postal že aprila 1853 član družbe in da je 25. februarja 1858 Anton Nedvėd zapel njegov samospev *Ich küsse dich auf die Wangen*. Elze je na koncertih družbe nastopal tudi kot klavirski spremljevalec. Med drugim je 8. decembra 1858 spremljal dunajskega violinskega virtuozu Eduarda Rappoldija. O njegovem nastopu beremo v *Laibacher Zeitung* naslednje: »Njegova igra je izvrstna, saj je malo pianistov, ki bi klavirsko spremljavo tako podredilo solistu kakor naš Theodor Elze.« O njegovem samospevu *Ach! Ich sitz mein Lieb und weint*, ki so ga izvedli 18. marca 1859 pa izvemo: »Samospev je lepo komponiran, vendar je veljalo skladateljevo zanimanje manj melodiji in bolj spremljavi, ki melodijo brez dvoma presega.« Čeprav je kritik priznal, da je spremljava večkrat monotona, pa je po njegovem mnenju pesem odvisna predvsem od melodije, spremljava mora učinek okrepiti. In to je znal izvrstno narediti Schubert. Njegov samospev *O sieh mich nicht so lächelnd an* je zapel 9. januarja 1863 amaterski pevec dr. Friedrich Keesbacher, sicer primarij ljubljanske bolnišnice in pomemben član Filharmonične družbe, ob spremljavi pianista Antona Nedvėda.

Elze je najprej nastopil kot glasbeni kritik. Ko je prišel v Ljubljano Anton Nedvėd, je najprej postavil na noge moški zbor. Nastop 4. aprila 1857 je bil za dirigenta in zbor velik uspeh, saj je bil to po dolgih letih prvi vokalni koncert. Theodor Elze je o tem koncertu pisal v časopisu *Laibacher Zeitung* in menil, da je bil na splošno izveden v čast dirigentu in pevcem. Ugotovil je sicer nekaj nenatančnosti pri vstopih in intonacijskih motenj pri drugem tenorju in drugem basu. Posebej se je pomudil pri vsaki pesmi posebej in izpostavil Nedvėdovo skladbo *Abendständchen* (Večerna podoknica), ki je češkega glasbenika predstavila kot skladatelja. Druga njegova skladba *Venec slovanskih ljudskih pesmi* pa je bila za Elzeja nekoliko predolga, saj je trajala kar dvajset minut. Motilo ga je, da besedilo ni bilo natisnjeno oz. prevedeno v nemščino, saj bi tako »zanimanje za marsikatero lepo in ustrezno melodijo še poraslo«. Nedvėdu se je zahvalil, da je občinstvo seznanil z delom slovanskega pevskega bogastva in z ljudskimi pesmimi, saj se je to na filharmoničnem koncertu zgodilo prvič. Posebej pa je poudaril njegovo dirigentsko znanje, ki je v »vsakem pogledu izvrstno; uspelo mu je s svojim neutrudnim delom, da je moški zbor postal steber

Filharmonične družbe, pevcem se vidi, da mu sledijo z ljubeznijo in privrženostjo».

Filharmonična družba je že po njegovem odhodu iz Ljubljane leta 1870 izvedla odlomek iz oratorija *Petrus*, ki pa pri tedanjem ljubljanskem kritiku ni naletel na večje razumevanje: »Na šestem koncertu Filharmonične družbe je stopil pred javnost s prvim delom svojega oratorija *Petrus* gospod Theodor Elze. To tveganje domačega glasbenika vendarle prijateljsko pozdravljamo; radi bi priznali v naši sredini živečemu mojstru višjo glasbeno nadarjenost; številke 1 (*Entre* in zbor), 3. *Arioso* (*Petrus*) in 12 (zbor) potrjujejo to sposobnost; vsekakor pa bi skladatelj dobro storil, ko bi dal delo pregledati v oratorijskih zadevah izvedenemu glasbeniku zaradi temeljitih korektur, kar se tiče instrumentacije in strukture sploh. Iz te vsekakor vredne zasnove lahko omenimo pevski del, posebno tiste recitative, ki sta jih iz posebne prijaznosti pela priljubljena operna pevka gospodična Rosen in baritonist gospod Schulz. S št. 9 (zbor) pa se ne moremo sprijazniti. Gospoda Elzeja je občinstvo po koncu pohvalno sprejelo.« Očitno je Elze prišel na izvedbo svojega dela ponovno v Ljubljano.

Elzejeve skladbe hranijo tudi v Avstrijski nacionalni knjižnici, v glasbeni zbirki in v arhivu v dunajskem Musikvereinu, verezno pa jih je najti še kje, tiski pa so omenjeni v citiranih priročnikih.

Svojo sled je zapustil Elze tudi kot glasbeni učitelj, ki je poučeval Frana Serafina Vilharja, sina Miroslava Vilharja in pozneje skladatelja, ki se je uveljavil predvsem na Hrvaškem, doma pa ga cenimo kot izvrstnega skladatelja samospenov na Prešernova besedila.

Da je poznal in cenil slovensko literaturo (ali vsaj Prešerna), kaže njegova uglasbitev Prešernove pesmi *Pod oknom*, danes pozabljena uglasbitev.

Elzejevo delo se giblje v romantičnih vodah. Vešče je obvladal tehniko, njegova invencija je sveža, in čeravno je epigonska, je v skladu s težnjami in potrebami časa in okolja, za katerega je ustvarjal.

V Ljubljano se je vrnil spet leta 1878 ob 25. obletnici posvetitve cerkve. O tem beremo v letnem poročilu evangeličanske občine Ljubljana: »Von den eingeladenen Gästen ... war zur grossen Freude der Gemeinde deren erster Pfarrer, Herr Theodor Elze, die Einladung gefolgt und von Venedig herübergekommen. Es hatte dessen Teilnahme

noch dadurch eine erhöhte Bedeutung, daß er selbst an diesem Tage sein 25. jähriges Amtsjubiläum beging und so nicht nur die herzlichsten Glückwünsche bringen, sondern auch entgegennehmen konnte.«

Ali so ob tej priložnosti izvedli katero od Elzejevih skladb, ni znano. V NUK so ohranjeni *Responsoriji* iz leta 1881 za evangeličansko cerkev v Ljubljani. Morda je bil tudi v tem letu Elze spet v Ljubljani.

Če danes slavimo Elzeja predvsem kot prvega raziskovalca slovenske reformacije, pa mu gredo zasluge tudi na glasbenem področju. V svojem času je bil pomemben in vsestranski ljubljanski glasbenik. Njegova dela ga kažejo kot izkušenega skladatelja, ki je svoj posel dodobra obvladal. Vsaj nekatera njegova dela pa bi kazalo vendarle obuditi in privedi v naš zgodovinski spomin.

Primož Kuret